

Láng István

A minőség dimenziói a magyarországi agrárgazdaságban

Magyarország jövője szempontjából sorsdöntő évek következnek. Megkezdődött az intenzív felkészülés az Európai Unióhoz történő csatlakozásra, remélhetőleg 1998 elején a konkrét tárgyalások is megindulnak. Ezek eredményeitől függően további néhány év elteltével a tényleges felvétel is megvalósulhat.

A következő években először a jogszabályok harmonizációjára kerül sor. A gazdasági élet, a piaci mechanizmusok szabályozóinak összehangolását kell elvégezni. Ezen kívül a politikai stabilitás, a gazdasági egyensúly és fejlődés, a demokratikus jogbiztonság, a szociális védelem, a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem európai szintű normáinak elérése érdekében is intézkedéseket kell tenni. Ezeknél azonban nem kevésbé fontos az, hogy az egyes országok lakossága bizonyítsa eltökéltségét, hogy az Európai Unió tagjává kíván válni, és nem jelenjenek konfliktusok az Unió számára.

Ez a tendencia érvényes az egész agrárgazdaságra, az agrároktatásra és az agrárkutatásra egyaránt. Ennek szellemében szeretnék néhány gondolatot felvetni és egyúttal javaslatot tenni. Amit elmondok, az a szakemberek széles körével folytatott konzultáció és eszmecsere eredményeként alakult ki és már ebben a kezdeti szakaszban is közös véleményt tükröz.

Úgy tűnik, szükség van bizonyos hangsúly-áthelyezésre és újabb prioritások kijelölésére a hazai agrárkutatás területén. A továbbiakban — az egyszerűség kedvéért — az agrárkutatásba beleérttem az agrár-műszaki fejlesztést is. A hangsúly-áthelyezés és az új prioritási kör keresésének kulcsszava a „minőség” lehetne. Nagy valószínűséggel állítható, hogy az agrárgazdaság versenyképességének egyik lényeges tényezője a minőség lesz a következő évtizedekben. A fokozott minőség felé vezető orientáció minden bizonnyal nagyobb bizalmat is keltet külföldön a magyar agrárgazdaság iránt. Az Európai Unió esetében a minőség valószínűleg nem címke, hanem a realitások időben való felismerése. Ezért lenne szükséges ezt a javasolt váltást mielőbb érvényesíteni a mindennapok gyakorlatában.

A minőség azonban nem egyszerűen valamilyen kémiai vegyületnek nagyobb százalékos előfordulása az alapanyagokban, illetve nem csupán néhány kiváló

paraméter a feldolgozott termékeknél. A minőség nagyon összetett, komplex és többtényezős fogalom. Mi ezt úgy kívánjuk érzékeltetni, hogy a minőség dimenzióiról beszélünk. Megítélésünk szerint a minőségnek sajátos dimenziói is vannak. Ilyen például a táplálkozás-élettani, környezetvédelmi, gazdasági, társadalmi és szociális dimenziói. A táplálkozás-élettani, környezetvédelmi és a gazdasági vonatkozás valószínűleg könnyen áttekinthető. A szociális dimenzió alatt Magyarországon azt értjük, hogy a társadalom jelentős rétege alacsony jövedelmű emberekből áll. Számukra szintén biztosítani kell elegendő élelmet hozzáférhető áron. De az ilyen állampolgároknak is egészséges élelmiszert kell előállítani, vagyis az olcsó élelmiszereknek is vannak minőségi követelményei, mert a minőség nem csak a luxus termékekre vonatkozik.

A minőség a biológiai és műszaki dimenzióban is megjelenik. A biológiaihoz tartozik például az egyes növény- és állatfajták alkalmazkodó képessége, a stressztűrő képesség, vagy a természetes ellenállóság.

A műszaki dimenzióba sorolhatók például az olyan termelési technológiák, amelyek megvédik a környezetet és a tájat, a talajt és annak vízkészletét és egyúttal garantálják a termesztett növények minőségének megőrzését.

Az első javaslatunk tehát az, hogy az egyes kutatók, kutatókollektívák gondolják át, hogy a folyamatban lévő, vagy tervezés alatt álló programjaikban hogyan lehetne felerősíteni a minőségre való koncentrációs elemeket, figyelembe véve a termék előállítás, -feldolgozás és értékesítés humánélettani, szociális és környezeti vonatkozásait. Javasoljuk továbbá, hogy mindenhol, ahol agrárkutatókat finanszíroznak, az ilyen minőségcentrikus témákat preferálják, feltéve, ha ténylegesen ígéretes kutatómunka valószínűsíthető, nem csupán új elnevezéseket húztak rá a régi tematikára. Javasoljuk továbbá, hogy a tudománypolitikai vezetés segítse elő ezek fokozottabb támogatását és használja ki mindazokat az előnyöket, amelyek a minőség irányába való témaváltás hazai és nemzetközi propagálásából származnak.

Hangsúlyozzuk, hogy a minőségre fordított nagyobb figyelem nem jelentheti azt, hogy most mindent háttérbe szorítunk, aminek mennyiségi vonatkozása van. A belső piac, és az időben változó exportigények határozzák meg a mennyiségi vonatkozásokat. Elképzelhető, hogy a jövőben megnövekszik az Európán kívüli piacok igénye. Ha így lesz, a magyar agrárgazdaságnak késznek kell lennie erre a fordulatra is. De ebben az esetben is jelentkeznek a speciális minőségi követelmények.

A második javaslatunk az, hogy indokolt lenne a következő három évben egy szintetizáló jellegű programot végrehajtani, aminek lényege a minőséggel kapcsolatos eddig felhalmozódott ismeretek és kutatási eredmények összefoglalása és ennek során új összefüggések, kölcsönhatások feltárása.

Ezt a munkát előzetesen „A minőség dimenziói a magyarországi agrárgazdaságban” (AGRO-QUALITAS—21) programnak neveztük el.

Ez a felmérés szerves folytatása lenne a korábbi szintetizáló programoknak. Emlékeztetésül elmondom, hogy amikor a nemzetközi figyelem az olaj- és nyersanyag-válságot követően a megújítható erőforrások felé fordult, akkor az agrár-ökológiai potenciál prognózisával foglalkoztunk. Később felértékelődtek a biológiai

erőforrások, ekkor tűztük napirendre a biomasszát, első alkalommal felmérve a Magyarországon megtermelt, illetve keletkező szervesanyag tömegét, és kerestük a teljesebb és sokoldalúbb felhasználás lehetőségeit. Később amikor átrendeződések voltak a nemzetközi viszonyokban, jól érzékeltük, hogy az alkalmazkodásra nagyobb szükség lesz, mint valaha és ezért vizsgáltuk a mezőgazdaság alkalmazkodó képességét. A nyolcvanas években történt az aszályhatás első nagyszabású felmérése, majd később a tennivalók összegzése. Az agrárgazdaság jövőképevel, a fenntartható agrárgazdasági fejlődés kérdéseivel az AGRO—21 program keretében akkor foglalkoztunk, amikor égető kérdőjelként jelentkezett az útkeresés kényszere.

Az említett kutatási programok logikus, időszerű és szinte szerves folytatásaként jutottunk el újabb elgondolásunkhoz, a minőség problémaköréhez, az „AGRO-QUALITAS—21” programhoz. A címben az agrárgazdaság szerepel, de azonnal hozzáfűzzük, hogy ez csak egyszerűsítés, mert a program felöleli a mező- és erdőgazdaságot, az élelmiszer-feldolgozást, az elsődleges feldolgozást, a kereskedelmet, a szállítást, tárolást és a háttérpar egyes területeit is.

A minőség filozófiai gyökerei a történelmi múltba nyúlnak vissza, hiszen már Arisztotelesz négy alapkategóriája között is szerepelt a minőség. A tágan értelmezett minőség jövőbe mutató újabb keletű aktualitása nem szorul különösebb bizonygatásra. Tisztában vagyunk azzal, hogy a minőség az agrárgazdaság versenyképességének egyik lényegi alapja, s ha nem állítunk magunk elé egy minőségi programot, stratégiát, célrendszerével, feltételeivel és környezetével, nehezen képzelhető el az Európai Unióhoz való csatlakozásunk.

De nemcsak arról van szó, hogy hiányzik egy jól körvonalazott minőségre irányuló stratégia az agrárgazdaságban, hanem hiányzik a hétköznapijainkban a mind gyakoribbá váló „minőség” szóhasználat korszerű értelmezése is. Az általánosságban elhangzó minőség hangoztatása pedig nehezen vezethet cselekvéshez, megvalósításhoz. Munkahipotézisként mi abból indulunk ki, hogy a minőség a lényegét kifejező tulajdonságok összessége, amely egyaránt értelmezhető a társadalomra, a gazdaságra, a termelési folyamatok alapanyagaira és végtermékeire, valamint a természeti környezetre is. Következésképpen előzetesen elgondolt programunk nem korlátozódik csupán az emberi fogyasztásra, vagy a takarmányozásra használt termékek minőségbiztosítására, hanem komplexen, nagyrendszerű felfogásban kísérli meg feltárni a meghatározó összefüggéseket és kölcsönhatásokat.

Akárcsak az előző programoknál, most is mindenekelőtt a már meglévő kutatási eredmények összegyűjtésére, célirányos kiegészítésére és szintézisére gondolunk. Ez nemcsak a tudományos eredmények hasznosulását segíti, hanem költség- és időtakarékos megoldásnak is bizonyult az eddigiek során. A javasolt program módszertani jellegzetességei röviden a következők: A szakemberek széles körének részvétele. Nagyrendszer szintézis, mint a módszertani megoldás lényege. A szintézis alapvetően a meglévő ismeretekre, tudományos adatokra és gyakorlati tapasztalatokra épül. A jelentés előretékinő jellegű, jövőképet vázol fel és a várható új problémák megoldására koncentrálna. Végezetül javaslatokat fogalmaz meg a kormányzati, a politikai és a vállalati vezetés számára, valamint új feladatokat

ajánl a tudományos kutatás, a műszaki fejlesztés, az oktatás és a szaktanácsadás részére.

Elgondolásunk szerint a javasolt program logikai felépítése igen egyszerű. Viszonylag behatóan gondoljuk feltárni a különféle minőségi igények keletkezésének társadalmi, gazdasági és más körülményeit, tényezőit. Foglalkozunk az igények kielégítésének feltételeivel és ezek fejlesztési lehetőségeivel, ideértve a termőhelyi körülményeket, a technikát-technológiát, a minőségbiztosítási rendszert, stb. Előzetes tematikánk szerint kísérletet teszünk az igények és kielégítésük harmonizálására, a szükséges tennivalóknak, a befolyásolás irányainak, feladatainak a bemutatására.

A témakör jellege aláhúzza a nemzetközi tapasztalatok összegyűjtését, kritikai értékelését és hazai konstruktív hasznosítását.

A továbbiakban röviden ismertetem a program előzetes tartalmát.

A *társadalmi közeg* minőségének átalakulása keretében, a világtendenciák változásait, továbbá általában a magyar társadalom és ezen belül az agrártársadalom várható átalakulását, valamint az ebből eredő új minőségi igényeknek a keresletre, a fogyasztásra, a termelésre, a kínálatra gyakorolt hatásait mutatjuk be. Például: Az egészség-, az érték- és a környezet-tudatosság fokozódása, az öregedő társadalom, a gyökeresen változó élet- és munkakörülmények, az életformák, az életstílus, a vásárlási és étkezési szokások változásai.

A *gazdasági környezet* hatásai témakörben egyrészt feldolgozzuk a minőség és az általános gazdasági fejlettség közötti kölcsönhatásokat, másrészt elemezzük a hazai helyzetet és prognosztizáljuk a várható fejlődés lehetséges útjait és következményeit. Az Európai Unió minőségi követelményei is elemzésre kerülnek.

A *természeti környezet* minősége című fejezetben a természeti adottságok és a minőségi tényezők közötti kapcsolatok — lehetőségek és korlátok — szerepelnek a mező- és erdőgazdaságban. Például: Az igények kielégítésében hasznosítható természeti erőforrások szerepe és minőségváltozásainak esélyei, javulásuk, megőrzésük, romlásuk. Regionális és táji lehetőségek az alapanyagok minőségi mutatóinak javításában. A fenntartható agrárfejlődés és a minőségi követelmények az agrárkörnyezet és a természet védelmében. A nem védett területek problémái és a biodiverzitás stb.

A *mező- és erdőgazdasági alapanyagok* termelésének minőségi követelményei keretében mutatjuk be a jelenlegi helyzetet és a reálisan elérhető jövőképet az arra ható tényezőkkel, valamint a minőséget kifejező paraméterekkel. Például: A technikai és technológiai fejlődés, a talajművelés, a növénytaplálás és növényvédelem, a növénynemesítés, az öntözés stb. hatásai. Az állattenyésztés, ezen belül az állattartás és a nemesítés, továbbá az állategészségügy, minőségi problémái és tennivalói szintén elemzésre kerülnek. A biológiai alapok, a biodiverzitás, a vetőmagvak, a tenyészállatok, a biotechnológia új lehetőségei kitüntetett helyen szerepelnek a programban. Az erdő- és fagazdaság minőségi problémái is beépülnek a tervezett munkába. Az ipari eredetű és a mező-erdőgazdaságban felhasznált anyagok, eszközök és energiaforrások minőségét befolyásoló szerepe és a minőség költségigénye is alapos elemzést igényel.

Az élelmiszer-feldolgozás alapanyag-igénye is változik, ezért foglalkozunk a hazai és nemzetközi gyakorlatban kialakult feldolgozói követelményekkel és ezek várható változásaival.

Például: A fejlett országok tapasztalatai az alapanyag-igénnyel összefüggésben. A szabványok, a minőségbiztosítás stb. hatása az alapanyag-termelésre, előfeldolgozásra, manipulálásra, szállításra, tárolásra stb. A növényi termékeknél az agrokemikáliák egészségügyi következményei, a környezeti eredetű kontamináció, a biotermesztés problémái. Az állattenyésztésben a hozamnövelő és állatgyógyszerek egészségügyi hatásai. A tartási körülmények, a biotermelés, a beltartalmi értékek, a takarmányok környezeti és biológiai kontaminációja.

Az *élelmiszer-feldolgozás és a minőség* című fejezetben a feldolgozásban elérhető minőségjavítás lehetséges irányait mutatjuk be az élelmiszerekre vonatkozóan. Például: A társadalmi és gazdasági változások következményeinek megjelenése az élelmiszer-feldolgozásban, a táplálkozási és termelési politikában, az innovációban, valamint a humán politikában. Az adalékanyagok, ipari segédanyagok kimélő feldolgozási technológiák és a csomagolóanyagok minőségre gyakorolt hatásai. A háttérparral szembeni minőségi igények. A közösségi és vállalati marketing szerepe a minőségben. A feldolgozás minőség ellenőrzésének és szabályozásának módszerei. Az ISO 9000 és az ISO 14 000 nemzetközi szabályozók hazai alkalmazásának feltételei és tapasztalatai.

Nagyon fontosnak tartjuk a jövőképpen a kereskedelem és a szabályozás befolyásoló szerepét. Ezért az *agrárkereskedelem minőségfejlesztése* keretében a fogyasztói minőségi igények és a kielégítés lehetőségeit összekapcsoló és sajnálatosan elhanyagolt kereskedelem megfelelő helyet kap a programban. Továbbá a fogyasztói igények kielégítésének szabályozási és befolyásolási témáinak áttekintésére is sor kerül, valamint szerepelnek azok a speciális stratégiai jellegű kérdések, amelyek a magyar agrárgazdaság európai és nemzetközi integrációjának folyamatában a termékek és szolgáltatások minőségi tényezőire vonatkoznak. Például: márka és védjegy, eredetvédelem, a jogalkotás tennivalói, a hatósági feladatok, a versenyszféra teendői stb.

Az elmondottakból bizonyára kitűnik, hogy a kereken három évre tervezett kutatási program csak a hozzáértők — személyek és intézmények — széles körű együttműködésével valósítható meg. A tartalmi kérdésekről még konzultálunk a szakértőkkel és a tudományos bizottságokkal.

A program első lépéseként az együttműködők körét és a rendelkezésre álló tudományos anyagokat szeretnénk megismerni. Ezt követően a minőséget meghatározó ugrópontokra koncentrálnánk erőfeszítéseinket. Mintegy másfél, két év alatt kívánjuk a kitűzött feladatot megvalósítani, majd 1998 végéig az eredmények összesítését és széles körű ismertetését végeznénk el.

A program végtermékeként összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok látnak napvilágot, melyeknek címzettjei a törvényalkotó és kormányzati intézmények, a versenyszféra, a kutató, fejlesztő és oktató intézmények lehetnek. Elképzelhető, hogy az eredmények hozzájárulnak egy Nemzeti Agrár Minőségi Programhoz.

Ez a program csak akkor valósulhat meg, ha a résztvevők úgy érzik, hogy korábbi kutatási eredményeik hasznosítását segíti elő a javasolt nagyrendszer szintézis. Az ország számára pedig akkor lehet haszon ebből a munkából, ha az agrárgazdaság szereplői, valamint a politikusok egyaránt felismerik a minőségben rejlő tartalékokat, lehetőségeket és ennek megfelelően formálják a társadalom- és gazdaságpolitikát.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Magyar Tudományos Akadémia, *dr. Csontos László* volt londoni illetőségű lakos hagyatéka terhére — a reá hagyományozott kötelezettség teljesítéseként — a végrendelet megfogalmazása szerinti

„Hungary's one thousand year contribution to the idea of European community”
— *„Magyarország ezeréves hozzájárulása az Európai Közösség eszméjéhez”*
címmel, tudományos történeti munka megírására pályázatot hirdet.

A pályamunkát magyar, angol vagy német nyelven (kb. 20 szerzői ív terjedelemben) kell beküldeni a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztályára. (Levelezési cím: 1245 Budapest, Pf. 1000)

A pályaműveket külön e célra alakult bizottság bírálja el, és dönt az alábbi díjak odaitéléséről:

I. díj	1 500 000 Ft
II. díj	1 000 000 Ft
III. díj	750 000 Ft

A pályázaton szerzői munkaközösségek is részt vehetnek, a díjakat azonban a bizottság nem oszthatja meg.

Az I. díjat elnyert pályamunkát az Akadémia magyar, angol és német nyelvre lefordíttatja és megjelenteti. A II. és III. díjat elnyert művek az Akadémia Kézirattárában kerülnek elhelyezésre. A könyvek elsősorban az Európai Unió országai és a világ nagy könyvtárai, hazai könyvtárak, tudományos intézmények, egyetemek részére kerülnének terjesztésre.

A pályamunkák beküldési határideje:

1998. szeptember 30.

A nyertes pályaművet az Akadémia a 2000. évben kívánja megjelentetni.

Glatz Ferenc
elnök